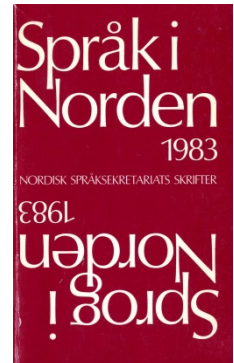

Sprog i Norden

Titel: Terminologiens principper og metoder
Forfatter: Heribert Picht
Kilde: Sprog i Norden, 1983, s. 51-69
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Terminologiens principper og metoder

Af *Heribert Picht*

1. Indledning

I dette bidrag til "Nordisk Forskarkurs i Fackspråk och Terminologi" har man bedt mig om at gøre rede for terminologiens principper og metoder. Emnet er omfangsrigt og har været genstand for mange symposier, bl.a. et Nordisk Forskarkurs i 1978 i Danmark. Emnets spændvidde taget i betragtning vil jeg forsøge i fortættet form at komme ind på terminologiens teoretiske aspekter og sætte dem i relation til anvendelsen.

Følgende punkter skal behandles:

1. Terminologilærens placering i lingvistik og dens relation til andre videnskaber
2. Særlige karakteristika ved terminologilæren
3. Særlige krav, der stilles til terminologien
4. Forbindelse mellem principper og metoder
5. Terminologiske metoder illustreret ved et arbejdsforløb.

2. Terminologilærens placering i lingvistik og dens relation til andre videnskaber

2.1 LINGVISTIK

Hvis man undersøger, hvilke af terminologilærens elementer helt eller delvis genfindes i lingvistikken, vil man hurtigt støde på disciplinerne

semantik
leksikologi
leksikografi

Med disse 3 discipliners metoder kunne man hidtil udmærket analysere, beskrive og fremstille almensprogets ordforråd og i mangel af bedre har man også anvendt dem meget hyppigt på fagsproglige områder, dog ikke helt med de resultater, som der er brug for inden for fagsprogene.

Det var da heller ikke lingvisterne, der begyndte at interessere sig for fagsprog og terminologi, men snarere de enkelte fagområder, fagsprogsformidlingen og kommunikationsbranchen, som skulle bruge et adækvat kommunikationsmiddel. Derfor var det først og fremmest dem, der udviklede hhv. influerede terminologiens principper og metoder, som ikke altid faldt sammen med datidens lingvistiske opfattelser. Idag hælder sprogfolk og fagfolk mere mod hinanden, den gensidige forståelse er blevet større, men også erkendelsen af, at sproget i faget har visse særpræg, som man ikke kan se bort fra. Terminologilærens oprindelse og tilblivelse har gjort, at den idag må placeres i grænseområdet mellem forskellige discipliner, som allerede E. Wüster for mere end 10 år siden har påpeget.

2.2 ANDRE VIDENSKABER OG DISCIPLINER

For at kunne analysere og beskrive en fagsproglig størrelses betydning, dets indholdsside, tyede man til filosofiske discipliner som *logik* og *ontologi*. Man skulle derved kunne

- a) klarlægge begrebet, dvs. analysere det, adskille det fra andre og beskrive det;
- b) blotlægge de relationer, der består mellem de enkelte begreber, der udgør et fags begrebsapparat.

Hvorvidt der hersker filosofisk klarhed eller ej om begrebets natur, må stå hen. Ud fra et mere pragmatisk synspunkt kan man sige, at den opfattelse af begrebet, man idag opererer med i terminologilæren, kan anvendes. Man går ud fra, at et begreb er sammensat af karakteristiske træk, som kan konstateres ved alle individuelle genstande, der falder ind under et begreb.

De karakteristiske træk udgør i verbaliseret form definitionens (dvs. begrebsbeskrivelsens) elementer. Derved kommer *definitions læren* ind i billedet som et væsentligt element i terminologilæren.

Relationer imellem begreber har tidligt fået stor betydning, idet man ikke kan betragte et begreb uden at se det inden for den helhed, som begrebet er en del af. Den forestilling om, at et fags begrebsapparat er en sammenhængende struktur har konsekvent ført til tænkning i begrebssystemer som hjælpemiddel ved den terminologiske analyse og især dens indholdsside.

På udtrykssiden har man altid betjent sig af de sproglige midler, som forefindes i almensproget, dog også her vil man kunne påvise visse afvigelser og forskydninger. Fænomener, der kun har ringe betydning i almensproget, f.eks. forkortelser og akronymer, indtager en langt mere central stilling i fagsprog.

Men der er stadig en del andre, ikke-lingvistiske discipliner at tage hensyn til, f.eks. *information og dokumentation (I og D)*. Netop på dette område vil man kunne se, hvor stor den interdisciplinære overlappning kan være. Det er alment kendt, at I og D har brug for indholdsmæssigt nøje beskrevne termer som arbejdsredskaber, f.eks. i klassifikationer og thesaurusser.

Desuden skal I og D bruge relationer mellem begreberne, dvs. man har brug for begrebssystemer. Både nøje beskrevne termer og relationer mellem begreber er centrale anliggender i begge discipliner. Samarbejdet mellem I og D og terminologi er veletableret og har virket gensidig befrugtende.

Også *klassifikationslæren* har mange berøringsflader med terminologien. På den ene side er klassifikationernes strukturer af stor interesse for begrebssystemets opbygning, på den anden skal klassifikationer benytte sig af termer. Også her skimter man en snæver forbindelse.

Så er der endelig det store antal af *fagområder*, som lingvister tidligere i stor udstrækning ignorerede og hvis sprog de belagde med termer og forklaringer som stil, slang, argot, jargon og andre betegnelser, som de plejede at arbejde med inden for almensprog; nogle lingvistiske skoler har dog været lidt mere venlige, eller måske varsomme med deres vurderinger. – Idag er det derimod anerkendt, at hvert fagområde har sit fagsprog, som måske defineres bedst som de sproglige midler, der er påkrævede og karakteristiske for kommunikationen i faget og fagene imellem. En ikke ubetydelig del af disse sproglige midler udgøres af fagets terminologi eller sagt på anden måde: fagets begrebsappa-

rat gjort kommunikabelt gennem termer.

Fagets sproglige og indholdsmæssige særpræg får tydeligvis indflydelse på de leksikologiske og semantiske metoder (som man tilsammen kunne kalde de terminologiske), som skal anvendes ved analyse og beskrivelse af et fags terminologi. Således vil der være betydelige forskelle ved bearbejdelse af f.eks. et teknisk emne (drejning) og et juridisk emne (konkurs).

Til sidst skal der gøres opmærksom på *standardiseringen*, som ligeledes er tæt knyttet til terminologi, og som er et ukendt fænomen i almensproget. Det er oplagt at man – når man er blevet enig om et begrebs indhold og definition (dvs. man har standardiseret dem) – også tilstræber kun én betegnelse – termen – for begrebet. Ud fra en sprogøkonomisk synsvinkel og især et ønske om utvetydig kommunikation er den standardiserede term en klar fordel.

3. Særlige karakteristiska ved terminologilæren

3.1 TERMINOLOGIENS GENSTAND

Det første karakteristikum vil komme frem ved at betragte terminologiens genstand. Selvom der hersker forskellige opfattelser af, hvad der skal høre med til terminologi og hvor grænsedragningen til syntaks skal foretages, så er man dog helt enig om, at terminologiens genstand er fagsproget. Dette forklarer også, hvorfor terminologilæren nødvendigvis har en så snæver forbindelse til faglige områder, ikke-lingvistiske discipliner og fænomener som standardisering.

3.2 SAMMENLIGNING MELLEM TERMINOLOGILÆRENS ELEMENTER OG DE TILSVARENDE LINGVISTISKE DISCIPLINER

Andre væsentlige forskelle ud over de lige nævnte vil blive synlige ved en sammenligning mellem de lingvistiske discipliner og deres modstykke i terminologilæren.

3.2.1 *Semantik* som lingvistisk disciplin omfatter ikke blot ordenes eller ordelementernes betydning, men også sætninger – som en syntaktisk enhed – og ytringer af mere kompleks art, dvs. kommunikative helheder.

Desuden, på ordplan, tager semantikken udgangspunkt i ordet og undersøger dets forskellige betydninger, som man forsøger at adskille gennem forskellige analysemetoder.

I terminologien begrænses semantikkens område normalt til et plan, der ligger mellem det selvstændige, betydningsbærende element og frasen. Denne begrænsning kan virke ejendommelig, men har dog en plausibel forklaring. I terminologien går man ud fra begrebet som analysens genstand. Dette indebærer 2 momenter:

- a) man analyserer ikke alle betydninger, et sprogligt tegn måtte have, men kun den eller dem, som er relevant for det bearbejdede fagområde. Det sproglige tegn er således kun en indikator for tilstedeværelse af et begreb, som analyseres med henblik på dets indhold og senere evt. dets udtryksside(r).
- b) da man holder sig til begrebs- og termplan, som evt., alt efter hvordan terminologien opfattes, kunne udvides til at omfatte faglige fraser (vendinger) f.eks. ”at nedsætte et udvalg”, ”at åbne (bekræfte, advisere) en remburs”, kunne man være fristet til at sammenligne terminologilærens semantiske komponent med semantik på ordplan, som den er almen kendt i lingvistik. Forskellen mellem de to ligger imidlertid bl.a. deri, at en term som betegnelse for et begreb ikke så sjældent består af flere ord, f.eks. ”økonomisk kriminalitet”, og summen af de enkelte ords semantiske elementer er langt fra altid lig med termens betydning.

3.2.2 *Leksikologi* i almensprog er et etableret område og kræver ingen forklaring. I terminologien benyttes selvfølgelig alle de erkendelser og erfaringer leksikologien kan levere, for termene tilhører et naturligt sprog og kan næppe være i strid med sprogets leksikologiske love. Men derudover har hele udtrykssiden i terminologien visse særpræg, som enten er lidet udprægede i al-

mensprog eller slet ikke findes. Her kan nævnes som eksempler:

- 1) det store område af endelser som foretrækkes, ja endda foreskrives, på bestemte fagområder, f.eks. medicin (-itis=/betændelse);
- 2) forkortelser og akronymer som fulgyldige termer, f.eks. TNC eller NORDTERM;
- 3) der stilles krav om motiverede ("talende") termer, f.eks. skruetrækker til krydskærverskruer
- 4) der stilles krav om at undgå synonymi, polysemi og homonymi;
- 5) der gribes styrende ind i termdannelsen, f.eks. ved standardisering eller sprogplanlægning.

3.2.3 *Leksikografien* er ligeledes en gammel, veletableret sproglig disciplin, som ikke kræver nogen introduktion. Det leksikografiske arbejde kan have mange formål, f.eks. én- eller flersprogede ordbøger, synonymordbøger, retskrivningsordbøger, etc.

I de allerfleste tilfælde er disse værker alfabetisk ordnet. Alfa-betet som ordensmiddel er nærliggende og byder på mange fordele. Der er imidlertid en del ulemper ved det, når det drejer sig om fagsproglige ordbøger, selvom denne metode stadig er meget udbredt.

Fagsproglige ordbøger skal dække et eller flere faglige områder, men så længe leksikografen kun samler termer og ordner dem efter alfabetet, vil han få svært ved at konstatere, i hvor høj grad området er dækket, idet han ved denne metode næppe kan overskue fagets samlede begrebsapparat, som på denne måde heller ikke kan bearbejdes samlet. Dette har man erkendt forlængst og en del fagsproglige ordbøger er derfor systematisk opbygget, f.eks. IEV (International Electrotechnical Vocabulary) eller Schlommans *Illustrierte Wörterbücher* for kun at nævne nogle få. Igen er det betegnende, at disse værker ikke er blevet udarbejdet af lingvister, men af fagfolk, der havde erkendt utilstrækkeligheden ved den alfabetiske opbygning i forbindelse med fagordbøger.

Systematisk opbyggede ordbøger kræver en intensiv arbejds-metode, idet alle begreber defineres og systematiseres. På denne

måde tvinges leksikografen til at tage stilling til en række problemer, der ellers måske kun får en overfladisk behandling, fordi forudsætningerne for bearbejdning er mindre favorable. Den anvendte systematisering af begreberne bør bibeholdes i publikationen, således at kun beslægtede begreber står ved siden af hinanden. Som indgang til disse ordbøger kræves dog altid en alfabetisk indeks.

Efter denne ret summariske gennemgang kan det konstateres at bearbejdning af terminologi ganske vist er baseret på generelle lingvistiske principper, men samtidig kræver særlige fremgangsmåder, som adskiller den terminologiske sprogbehandling fra den almensproglige.

4. Særlige krav, der stilles til terminologien

Fagsprogsanvenderen har erkendt at der må stilles visse krav til en terminologi og disse krav har efterhånden udkrystalliseret sig i principper, som er så generelle, at de kan finde anvendelse på alle eller næsten alle fag og sprog.

4.1 PRÆCISION

Når der kræves præcision, så menes dermed, at et begreb er nøje afgrænset over for andre begreber ved hjælp af en definition. Definitionen er resultatet af den semantiske analyse (begrebsanalysen), som klarlægger begrebets indhold så nøje som muligt. Men det er ikke tilstrækkeligt at kræve en præcisering af indholdet alene, udtrykssiden – termen – skal helst afspejle begrebet, således at der ikke består et modsætningsforhold mellem udtryks- og indholdsside, som det kan forekomme ved forældede og/eller misvisende termer, f.eks. "blyanten", der ikke længere indeholder bly, eller "møntvask", som intet har at gøre med at vaske snavsede mønter (jf: "bilvask").

4.2 ENTYDIGHED

Dermed menes at et begreb kun har én term og at denne term kun betegner ét begreb. Dette forhold kaldes også enetydighed. I de fleste tilfælde kan dette krav ikke honoreres, men inden for bestemte områder, bl.a. ved hjælp af standardisering, kan dette mål nås. I en mere beskeden form kan dette krav føre til, at man undgår, at der uden eftertanke dannes nye termer for begreber, der allerede har en udtryksside, dvs. undgåelse af unødvendig synonymi.

4.3 SYSTEMATISK BEARBEJDELSE OG PRÆSENTATION

Hvis man ønsker at opfylde de første 2 krav, så er dette 3. krav nærmest en uundgåelig konsekvens, fordi den systematiske bearbejdelse kræver, at et område bliver behandlet under ét og i sammenhæng, emnet forbliver en helhed som både leksikografen og fagmanden kan overskue, bearbejde og fremlægge leksikografisk.

4.4 SAMARBEJDE MELLEM FAG OG SPROG

Det ligger i terminologiens natur at fag og sprog ikke kan betragtes som isolerede størrelser. Dette får konsekvenser for enhver terminologisk undersøgelse. Kun undtagelsesvis vil en person være kompetent nok til, alene at bearbejde en terminologi, især hvis de første 3 krav skal opfyldes. Terminologisk arbejde kan ikke være et "one-man-show", når den største faglige ekspertise skal forenes med den sproglige.

5. Forbindelse mellem principper og metoder

5.1 PRÆCISION

I almensproget er det tit tilstrækkeligt, ja endda ønskeligt, at give en generel forklaring af et ords betydning. Sådanne forklaringer

indeholder for det meste kun få og meget generelle semantiske elementer. Ordnes betydningskonturer forbliver ofte uskarpe og fleksible, hvorved ordene kan bruges med forskellige betydningsnuancer, som, om nødvendigt, tydeliggøres ved hjælp af konteksten.

Inden for fagsproget er generelle forklaringer utilstrækkelige eller ligefrem kommunikationshæmmende, og hvis princippet om præcision på indholds- og udtrykssiden skal opfyldes, kræver dette en særlig fremgangsmåde.

a) *Indholdsside*

For det første gælder det om at vinde klarhed over et begrebs betydningselementer – karakteristiske træk – der fremkommer ved begrebsanalysen. Man kunne kalde det afdækning af de semantiske byggesten. Dernæst vil det være nødvendigt at udvælge de elementer, der skal indgå i en definition, som alt efter omstændighederne kan være mere eller mindre omfattende, afhængig af, for hvem definitionen affattes. En isoleret definition vil unægteligt bidrage til begrebets tydeliggørelse, men en endnu større forståelse og dermed sikkerhed i anvendelsen af begrebet vil kunne opnås ved at betragte begrebet i dets betydningsmæssige omgivelser, i fagets samlede vidensstruktur.

Heri ligger bl.a. begrebssystemets formål og betydning, idet det tvinger til en tydelig afgrænsning af begreberne over for hinanden, hvilket igen vil lette definitionsskrivning og højne definitionernes kvalitet, samtidig med at definitionerne kan være kortere, da begreber i samme system kan forudsættes bekendte. Systemet har desuden den fordel, at unøjagtigheder og inkonsekvenser tydeligt træder frem og kan elimineres.

b) *Udtryksside*

På udtrykssiden er det straks mere problematisk at opfylde kravet om præcision. Teoretisk kan det lade sig gøre, i praksis består der imidlertid barrierer, som ikke uden videre kan overvindes, uden at foretage alt for dybe indgreb i sproget. Udtrykssiden har en ikke ubetydelig inertie og termer som idag synes unøjagtige kan ikke bare erstattes med andre, f.eks.

”blyant”; det kræver sprogbrugerens accept. Men dette betyder ikke, at krav om præcision skal opgives. Der er snarere tale om at udøve en konstant indflydelse gennem termbedømmelse og -udvælgelse, således at der gives en vejledning i, hvilken term der bør anvendes ud fra bl.a. sproglige kriterier, termens betegnelsesrelation til begrebet, termens afledningsmuligheder, termens internationalitet, etc. Er det påkrævet at skabe en ny term – og dette sker ikke så sjældent – bør man være omhyggelig ved udvælgelse af de sprogligt realiserede karakteristiske træk, således at termen ikke fremkalder fejlagtige associationer hos modtageren.

Fraseologi kan defineres og er blevet defineret forskelligt; her skal der forstås ved fraseologi de sproglige elementer, der relativt fast knytter sig til en term. Muligheden for at ændre fraseologien er ringe, men den bør klarlægges, idet de enkelte sproglige elementer ikke sjældent indgår en snæver semantisk forbindelse med termen og de kan ikke uden betydningsændring udskiftes; f.eks. ”beflyve en rute”, ”en veksellæbe trækkes på (beløb, sted, person)”, ”et testamente oprettes”, etc.

5.2 ENTYDIGHED

Synonymi, homonymi og polysemi står hindrende i vejen for entydigheden. Alle tre fænomener er velkomne i almensproget, men i fagsproget er de generende og evt. kommunikationshæmmende.

Ved den terminologiske analyse er det muligt at klarlægge, hvorvidt disse fænomener egentlig foreligger, for ikke alle termer, der tilsyneladende er – og bruges som – synonymer, er det. Desuden vil man finde, at synonymer tilhører forskellige stillag eller geografiske sprogområder og derved har deres berettigelse. Ikke desto mindre skal man bestræbe sig på ved erkendt synonymi gennem termbedømmelse og -udvælgelse at søge at påvirke sproget ved at markere den term, som er den mest egnede. Homonymiproblemet bliver først aktuelt, når fænomenet optræder inden for samme fagområde, og i det tilfælde, bør det

undgås. Polysemi, som har en hel del ligheder med homonymi, kan stort set behandles på samme måde. De sidste 2 fænomener volder næppe større problemer i systematisk opbyggede ordbøger, da alfabetet som ordensmiddel er erstattet med et begrebssystem. I det terminologisk-leksikografiske arbejde har man altså midler til at få styr på disse fænomener. Anderledes generende er de imidlertid i fagsproglige tekster, hvor især synonymien kan volde store forståelses- og oversættelsesmæssige problemer og her ligger den egentlige begrundelse for, hvorfor der tilstræbes en entydighed, der næsten kan virke pertentlig.

5.3 SAMARBEJDE MELLEM EKSPERTER OG SPROG-FOLK

At et samarbejde er nødvendigt bestrides ikke, men om hvordan samarbejdet kan etableres findes der divergerende opfattelser. Uden at komme ind på en subjektiv vurdering, kan man konstatere at der med visse variationer findes to grundtyper terminologer:

- a) fagmanden med kendskab til et eller flere fremmede sprog, og især sit fagområdes sprog og terminologi;
- b) den sprogligt, især fagsprogligt, uddannede med viden på et eller flere faglige områder. En stor del af denne gruppe udgøres af fagsprogoversættere.

Begge grupper skal, for at kunne udføre terminologisk arbejde, være fortrolige med terminologiske principper og arbejdsmetoder. Det er tydeligt, at de to gruppers forudsætninger er forskellige, hvilket fører til en kompetencefordeling, f.eks. vil den sprogyndige fagmand være i stand til at bearbejde sit eget område på ét, evt. på 2 eller 3 sprog, udenfor sit fags grænser vil han næppe kunne arbejde forsvarligt. Den fagsprogligt uddannede oversætter vil råde over en større sproglig baggrund, dog er vedkommendes faglige specialviden utilstrækkelig; et samarbejde med eksperter vil være uundværligt. Det optimale ville selvfølgelig være at forene begge grupper, således at der dannes blandede arbejdsgrupper. Dette sker også i ret stor udstrækning, bl.a. i Norden. Men der findes også en hel del tilfælde, hvor

arbejdsgrupper næppe kan etableres og hvor der snarere må være tale om faglige referencegrupper i de enkelte sprog, som den fagsprogligt uddannede terminolog kan ty til. Denne form stiller særlige krav til terminologen, fordi han må være i besiddelse af en betydelig fagviden, når han fungerer som "bro" mellem 2 eller flere referencegrupper, der ikke direkte kan kommunikere. Dette tilfælde vil typisk opstå, hvor der arbejdes med et eller flere sprog, som er mindre udbredte, f.eks. dansk.

En betydelig forbedring af samarbejdet vil kunne ske, hvis det lykkes at realisere essensen i den terminologiske uddannelsesplan som blev udarbejdet i juni 1981 i Oslo på symposiet om terminologiundervisning, idet man her har søgt at tilføre både de faglige og de sproglige uddannelser en terminologisk komponent, for derved at skabe mere og større bevidsthed om et fags kommunikationsmiddel som en forudsætning for et bedre samarbejde.

5.4 FORMÅL OG METODE

Indtil nu kunne det se ud til at metoderne kun bestemmes af de terminologiske principper. Uden tvivl er disse principper en uundværlig rettesnor, men samtidig må man ikke tabe arbejdets formål af syne. En detaljeret redegørelse vil her føre for vidt, men jeg vil dog nævne nogle formål, som uden tvivl vil have indflydelse på metoden.

- a) *Den punktuelle terminologiske undersøgelse* må siges at være typisk for oversætteren. Han vil, når ordbøgerne svigter, gå til teksterne og lede efter den oversættelsesækvivalent, som han mangler. I bedste fald vil der være tid til flygtigt at berøre beslægtede begreber; en mere indgående undersøgelse er tit udelukket. Resultatet af denne arbejdsmetode kan højst være et materiale, der senere bør bearbejdes videre i sammenhæng. Nedfældes sådanne informationer på kort, opstår en tilfældig samling af ikke relaterede termer med usammenhængende, ja evt. modsigende forklaringer.

b) *Områdedækkende terminologiske undersøgelser*

I modsætning til den punktuelle undersøgelse lægges der lige fra begyndelsen op til en sammenhængende bearbejdelse af et nærmere defineret emne. Modtagerkredsen defineres, såfremt det er muligt og et samarbejde med fagfolk indledes. Projekter af denne art giver gode muligheder for at tilgodese mange terminologiske principper og vil i mange tilfælde tjene til at forbedre og præcisere de hidtil kendte arbejdsmetoder. Ud fra indholdet er disse terminologiske projekter fagsproglige statusopgørelser i systematiseret form. Projekterne vil langtfra altid have til sigte at udarbejde en flersproget ordbog, ikke så sjældent er det lige så nødvendigt at bearbejde den nationale terminologi på et nyt område, f.eks. norsk olieterminologi.

c) *Standardisering*

Standardiseringen fører den lige beskrevne form endnu et skridt videre, idet den efter statusfasen fortsætter med en selektiv fase, der udmunder i, at man standardiserer definitioner og termer og tager stilling til termernes sproglige værdi, idet man, om nødvendigt, markerer dem som "foretrukne, tolererede eller frarådede termer". Det er dog indlysende, at langtfra alle fagområder egner sig til at blive standardiseret. Det nationale standardiseringsarbejde er ensproget bortset fra lande med flere officielle sprog, f.eks. Finland.

Det flersprogede standardiseringsarbejde udføres inden for ISO (International Organization for Standardization), hvor sprogene er engelsk, fransk og russisk. Nationale standardiseringsorganer overtager tit sådanne dokumenter enten helt uforandret eller med kun mindre justeringer svarende til de nationale forhold.

d) *Andre formål*

Under dette punkt kan der falde forskellige anvendelser af terminologi; den vigtigste er uden tvivl dokumentationsområdet, hvor terminologier skal bruges i klassifikationer og i thesaurusser. Termerne må være klart definerede, ja evt. kunstigt begrænset i deres betydning i forbindelse med thesaurusser, idet termerne her må være totalt kontekstresistente. Den eneste kontekst er det system, som de findes i.

6. Terminologiske metoder illustreret ved et arbejdsforløb

Det der hidtil blev omtalt som principper må jo kunne omsættes i praksis og det skal jeg nu forsøge at vise ved hjælp af et principielt arbejdsforløb, hvis enkelte komponenter altid vil være til stede i et seriøst terminologisk arbejde.

Arbejdsforløbet vil falde i følgende faser:

1. *Valg af emnet og dets afgrænsning*

Klarlægelse af formålet

Dette lyder måske banalt, men er alligevel af ret stor betydning, idet det har vist sig, at en nøje afgrænsning og et klart defineret formål letter den videre bearbejdelse, beskytter i en vis grad mod en ukontrolleret udvidelse af projektet og får indflydelse på de metoder og fremgangsmåder, der skal vælges.

2. *Dokumentationsfase*

I denne fase skabes grundlaget for hele det fremtidige arbejde og dets kvalitet, hvorfor det er tvingende nødvendigt allerede på dette tidspunkt at inddrage de bedste eksperter i arbejdet, for det er tit dem, der bedst kender den relevante litteratur og ligger inde med viden, som ikke findes i trykt form. Dokumentationsfasen omfatter således ikke blot tilvejebringelse af nogle relevante værker, men indeholder derudover sikring af aktivt ekspertmedarbejde. Jo tidligere eksperterne knyttes til projektet, jo større vil deres nytte være, da de ikke blot bliver stillet overfor isolerede spørgsmål, men deltager i hele arbejdsprocessen.

3. *Den terminologiske fase*

I denne fase udføres det egentlige terminologiske arbejde, som nødvendigvis forløber i skridt, der følger logisk efter hinanden. Det første skridt vil være indsamling af termer, definitioner og andre formålstjenlige oplysninger, som kan udtrækkes af dokumentationsmaterialet. Tit vil man her betjene sig af et arbejdsark som kan have f.eks. følgende udformning:

Arbejdsark (eksempel)

Projekt		Sprog
Term og sproglige informationer		Delsystem
Kilde		Notation
Definition(er)	Bearbejdesdato	Kilde
Kontekster		
Bemærkning		

Fig. 1. (Arntz/Picht, Einführung in die übersetzungsbezogene Terminologiearbeit, S. 182 (de enkelte rubrikkers betegnelser er her oversat til dansk))

Ønsker man at optage kollokationer, – og det kan der være god mening i, når det drejer sig om oversættelsesordbøger – så skal der være god plads til dem på arket.

Det næste skridt vil være den terminologiske analyse, hvorved man vil kunne konstatere hvorvidt de samlede informationer er tilstrækkelige til at belyse og afgrænse hvert begreb. Eller sagt på en anden måde: Man analyserer og isolerer begrebets karakteristiske træk. Ved dette arbejde vil der allerede danne sig et systematiseringsmønster, fordi man vil være nødt til at se beslægtede begreber i sammenhæng. Der vil således opstå en første grovsystematisering i begrebsfelter, som senere vil kunne underinddeles i begrebssystemer, hvor hvert begreb har sin plads og hvoraf relationerne mellem de enkelte begreber fremgår. Ved dette arbejde er ekspertens medvirken uundværlig, fordi han vil kunne bedømme, hvorvidt systemets relationer er korrekte og systemerne fuldstændige.

Det 3. skridt vil være at formulere definitionerne efter at den terminologiske analyse og begrebets placering i systemet har skabt grundlaget herfor. Også her er ekspertens medvirken absolut påkrævet.

Når indholdssiden er klarlagt gælder det i det 4. skridt om at vende tilbage til termen – udtrykssiden. På dette tidspunkt vil man have fået et overblik over synonymproblemet og en realistisk vurdering af det kan foretages, således at synonymerne kan beskrives og hvor det er påkrævet kan de forsynes med bemærkninger om deres anvendelse. Ved standardisering vil man kunne træffe et valg og udpege den mest adækvate form og markere de resterende som tolererede eller frarådede.

Indtil nu var alt arbejde ensproget. Udarbejdes der imidlertid en flersproget terminologi, skal hele processen gentages for det/de andre sprogs vedkommende. Alt efter emnet vil der ofte opstå afvigelser i det andet sprogs begrebssystem og nu gælder det om at føre de forskellige systemer sammen. Dette sammenligningsarbejde har nu et bæredygtigt grundlag, nemlig definitionerne, som alene kan være basis for ækvivalensbestemmelsen. Har man taget kontekster med, så skal termens kollokationer også ækvivalere.

4. Den leksikografiske fase

I denne fase kommer det an på at præsentere arbejdet på en sådan måde, at brugeren bedst kan udnytte alle arbejdsresultater fra de foregående faser. Dette sker bedst ved den systematiske fremstilling, hvor ikke termen, men begrebet er den centrale enhed. Begrebssystemet er skelettet og begrebernes relationer gøres synlige ved hjælp af notationer, således at systemet genspejles. Hver terminologisk enhed – baseret på begrebet – vil således indeholde alle oplysninger der kunne tilvejebringes.

Hvilket medium der vælges for at gøre arbejdet tilgængeligt, afhænger af faktorer, der ikke er terminologisk betingede. Den traditionelle form er en ordbog eller et glosar trykt og udgivet i bogform. Mere avancerede og fleksible er termbanker, som råder over større og bedre muligheder m.h.t. informationers omfang og ajourføring.

7. Afsluttende bemærkninger

Denne summariske fremstilling af terminologiske principper og metoder kan i bedste fald formidle et overblik og måske er der opstået det indtryk at bare man holder sig til de nævnte principper og metoder, så er arbejdet legende let. Det vil være en noget overilet slutning. Da det her ikke var muligt at behandle enkelte problemstillinger, har jeg forsøgt at udarbejde en liste over dokumentationsmaterialer, hvor der kan findes mere indgående og detaljerede fremstillinger.

DOKUMENTATIONSMATERIALE OM TERMINOLOGISKE PRINCIPPER OG METODER

Principielt kan det nedenfor anførte materiale deles i 2 grupper:

1. standarder på internationalt og nationalt plan
2. hånd- og lærebøger, kursusmaterialer og artikler.

Med hensyn til antallet er standarderne et overskueligt materiale, men man må være opmærksom på at standarder tit er ret generelle, når det drejer sig om principper og metoder og der hersker da

heller ikke altid enighed om, hvorvidt disse standarder er fyldestgørende eller om sådanne emner overhovedet kan standardiseres. I hvert fald skal de ikke læses ukritisk.

Den anden gruppe dokumentation er efterhånden ret omfangsrig og det ville være umuligt at tilstræbe fuldstændighed. Jeg har derfor valgt at opstille en relativt overskuelig liste over nogle værker, samlinger og bibliografier, som forhåbentlig vil være til gavn for dem, der søger yderligere oplysninger.

Bibliografi

1. Internationale Standarder

- ISO/R 639 (1967) Symbols for languages, countries and authorities
ISO/R 704 (1968) Naming principles
ISO/R 860 (1968) International unification of concepts and terms
ISO/R 919 (2969) Guide for the preparation of classified vocabularies (example of method)
ISO/R 1087 (1969) Vocabulary of terminology
ISO/R 1149 (1969) Layout of multilingual classified vocabularies
ISO/R 1951 (1973) Lexicographical symbols particularly for use in classified defining vocabularies

2. Hånd- og lærebøger, kursusmaterialer og artikler

- Akhmanova, O; Agapova, G. Terminology: Theory and Method Moscow State University, 1974, 205 p.
Auger, P. et al. Etudes, recherches et documentation. Méthodologie de la recherche terminologique, Office de la langue française, 1978, 80 pag. ISBN 0-7754-2797-7.
Drozd – Seibicke. Deutsche Fach- und Wissenschaftssprache, Bestandsaufnahme, Theorie, Geschichte, O. Brandstetter Verlag KG, Wiesbaden, 1973, 207 pag. ISBN 387097-058-8.
Dubuc, R. Manuel Pratique de terminologie. Montréal, Linguatex et Paris, CILF, 1979.
Haarala, R. Sanastotyön Opas. Helsinki 1981, 62 pag. ISBN 951-9475-23-0.
Hoffmann, L. Kommunikationsmittel Fachsprache – Eine Einführung. Sammlung Akademie-Verlag, Berlin 1976, 498 pag., NR. 44. Best.nr. 752-667-5 (7544). LSV 0805.
Arntz, R.; Picht, H. Einführung in die übersetzungsbezogene Terminologearbeit Hildesheimer Beiträge zu den Erziehungs- und Sozialwissenschaften. Studien – Texte – Entwürfe. G. Olms Verlag, Hildesheim, 1982, 238 pag. ISBN 3-487-07235-1.
Rey, A. La Terminologie. Noms et Notions. Presses Universitaires de France 1979 ISBN 2-13-036047-5.

- Rondeau, G. Introduction à la Terminologie Centre Educatif et Culturel unc., Montréal, 1981, 227 pag. ISBN 2-7617-0083-X.
- Rondeau, G. et Felber, H. Textes choisis de Terminologie Groupe interdisciplinaire de recherche scientifique et appliquée en terminologie –GIRSTERM Université Laval, Québec 1981, 334 pag. ISBN 2-920-242-00-8. Indeholder bidrag af følgende forfattere: D.S. Lotte, I. Dahlberg, E. Wüster, G. Wersig, L. Drozd, V.I. Siforov, T.L. Kandelaki, M.G. Berger, L. Guilbert, A.M. Fotiev.
- Sager, J.C. et al. English Special Languages. Principles and practice in science and technology. Brandstetter Verlag KG. Wiesbaden, 1980, 368 pag. ISBN 3-87097-094-4.
- Wüster, E. Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexikographie (I+II) Schriftenreihe der Technischen Universität Wien, 1979 ISBN 0-387-81542-2.
- Wüster, E. Internationale Sprachnormung in der Technik 3. abermals ergänzte Auflage 1970 H. Bouvier u. Co. Verlag Bonn ISBN 3-416-003209.
- Om teknikens språk TNC 64, 1977, 108 pag. ISBN 91-7196-064-3.
- Infoterm Series 7 Terminologies for the Eighties K.G. Saur, München 1982, 412 pag. ISBN 3-598-21367-0.
- Terminologie als angewandte Sprachwissenschaft. Gedenkschrift für Univ.-Prof. Dr. Eugen Wüster. K.G. Saur, München, 1979, 272 pag. ISBN 3-598-10028-0.
- Fachsprachenforschung und -lehre Schwerpunkt Spanisch (Intern. Kolloquium, Saarbrücken 6.–8.11.1980) TBL 177, Gunter Narr Verlag, Tübingen, 1982, 193 pag. ISBN 3-87808-996-1.
- Cebal, Special Issue on Terminology Publication No. 5 Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck Copenhagen 1979, 157 pag. ISBN 87-17-03346-2.
- Nordisk Terminologikursus (1+2) ”Rolighed”, Skodsborg, DK, 20.–30. juni 1978 Proceedings, 527 pag.
- Rapport fra Symposium om Terminologiundervisning Oslo, 15.–17. juni 1981 NOTED, Norske Terminologidata (Proceedings) 1982, 85 pag.

3. Bibliografier om terminologi og fagsprog

- Leube, K. Kleine Bibliographie fachsprachlicher Untersuchungen in Fachsprache fra nr. 3/1979 indtil d.d.
- Picht, H. Bibliografi over terminologiske artikler og afhandlinger i videste forstand. 4. udgave 1982. Handelshøjskolen i København, Terminologiafdelingen. (Det drejer sig om en indholdsfortegnelse af alle de publikationer, som terminologiafdelingen er i besiddelse af.)
- Gesellschaft für Information und Dokumentation mbH (GID) GID-Informationszentrum Lyoner Str. 44–48 6000 Frankfurt 71 (tel. (0611) 66.87.362) Standardprofil 4, Terminologiefragen (Profil-NR. 9304) Udkommer 6 gange om året. Fås i abonnement mod vederlag ved henvendelse til ovennævnte adresse.

